

BYZANTIO – η κοινή καταγωγή

1. Εισαγωγή

Στις αρχές της χρονολογίας μας τέσσερις μεγάλες αυτοκρατορίες επεκτείνονται από τον Ατλαντικό ως τον Ειρηνικό ευνοώντας την οικονομική και πολιτισμική επαφή ανάμεσα στα δύο ακρότατα σημεία του κόσμου.

Μέσω των εμπορικών οδών ταξιδεύουν τα εμπορεύματα όπως το μετάξι και τα μπαχαρικά, αλλά επίσης ιδέες, μύθοι, θρησκείες και τεχνικές.

Από τον 3^ο αιώνα αυτές οι μεγάλες αυτοκρατορίες απειλούνται από τις εσωτερικές κρίσεις και τις επιδρομές. Η Κίνα διαιρείται σε τρία ανεξάρτητα κράτη, εξαφανίζεται το βασίλειο των ΧΑΝ. Στην Περσία η αυτοκρατορία των Σασανιδών εκτείνεται ως την Ινδία και επιβιώνει από τις επιθέσεις που προέρχονται από τη Ρώμη και των λαών του Βορρά. Στην Ινδία η αυτοκρατορία Κουσάν υποκαθίσταται από την Γκούπτα που, λίγο αργότερα, καταστρέφεται από τους Λευκούς Ούνους. Στη Ρώμη οι εξωτερικές απειλές προστίθενται στη μακρά περίοδο πολιτικής, οικονομικής και θρησκευτικής αστάθειας που οδηγεί τον Διοκλητιανό να χωρίσει την Αυτοκρατορία σε δύο μέρη που κυβερνούσαν τέσσερις Αυτοκράτορες.

Το 4^ο αιώνα ο Κωνσταντίνος αρχίζει τις μεγάλες μεταρρυθμίσεις για να επιτύχει τη σταθερότητα και τη συνέχεια της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Μια από αυτές τις μεταρρυθμίσεις ήταν να μεταφέρει την πρωτεύουσα σε μια απόρθητη θέση μεταξύ της Ευρώπης και της Ασίας.

Φρανθίσκο Εουχένιο¹ (00:39)

Η πόλη της Κωνσταντινούπολης ιδρύεται επάνω στο αρχαίο Βυζάντιο, ελληνική αποικία που βρισκόταν στα Στενά του Βοσπόρου, σημείο συνάντησης της Ευρώπης και της Ασίας. Είναι μια στρατηγική θέση μεταξύ Ανατολής και Δύσης και όταν ο Κωνσταντίνος μεταφέρει εκεί την έδρα της Αυτοκρατορίας, είναι από ουσιώδη στρατηγική ανάγκη γιατί η Ρώμη είναι μακριά από τα μέτωπα των στρατιωτικών επιχειρήσεων στις οποίες τον υποχρεώνει η πίεση των Γερμανών Βαρβάρων που ζούσαν στον Δούναβη στην Κεντρική Ευρώπη και των Περσών που ζούσαν κοντά στον Ευφράτη ποταμό σε ασιατικά εδάφη.

Η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία απλωνόταν σ' όλη την Μεσόγειο αλλά η ανατολική της πλευρά ήταν πιο πλούσια, πιο πολιτισμένη και πιο πολυάνθρωπη γιατί είχε κληρονομήσει τους αρχαίους πολιτισμούς της Αιγύπτου, της Κρήτης, της Ελλάδος, της Ανατολής και της Μέσης ανατολής.

Η Κωνσταντινούπολη μπορούσε να κυριαρχήσει στο εμπόριο μεταξύ του Αιγαίου και της Μαύρης Θάλασσας όπως είχε κάνει η Τροία στην αρχαιότητα και ήταν πιο κοντά στα προϊόντα της Ανατολής που έφταναν από τους δρόμους του μεταξιού. Χάρη στην αυτοκρατορική υποστήριξη ο διοικητικός εμπορικός έλεγχος την μετέβαλε σε λίγο χρόνο στην πιο σημαντική πόλη της αυτοκρατορίας.

Όπως και άλλες αυτοκρατορίες τον 5^ο αιώνα η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία υφίσταται πιέσεις στα σύνορα που αυξάνονται, ενώ εκτείνεται η εσωτερική αποσύνθεση.

Πέδρο Μπάδενας² (00:37)

«Οι Βάρβαροι δεν έφτασαν από τη μια μέρα στην άλλη, ούτε ήταν εξωγήινοι. Κατά τη διάρκεια πολλών γενεών κατοικούσαν στα σύνορα της Αυτοκρατορίας. Από την Ανατολή στη Δύση, από τον Βορρά στο Νότο υπήρχαν λαοί που πλησίαζαν. Και η Ρώμη επίσης τους χρειαζόταν και κατά κάποιον τρόπο αποτελούν μέρος της και σε μερικές περιπτώσεις με περισσότερη δύναμη από άλλους προπαντός στην περίπτωση της δύσης αντικαθιστούν τις προηγούμενες δομές εξουσίας».

Ο χωρισμός της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και η μεταφορά της πρωτεύουσας της στη Νέα Ρώμη, εξασφάλισε την επιβίωση της Αυτοκρατορίας για 1.000 χρόνια αργότερα από την κακώς ονομαζόμενη πτώση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας όπου έχασε μόνο τις δυτικές επαρχίες της.

Η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία της Ανατολής ενσωμάτωσε στο Ρωμαϊκό πολιτισμό ελληνικά στοιχεία και πολλών άλλων λαών περίπου εξελληνισμένων. Η ανάμιξη όλων αυτών των στοιχείων με τον χριστιανισμό της προσέδωσε ένα χαρακτήρα ιδιαίτερο που μεταδόθηκε μέσα από τα Βιβλία την τέχνη και μια νέα αυτοκρατορική μορφή.

Η επιρροή της ξεπέρασε τα σύνορά της και συνέχισε σε άλλες χώρες και πολιτισμούς και έφτασε ως εμάς.

2. Ο χριστιανισμός σαν σύνθεση του αρχαίου κόσμου

Τον 3^ο αιώνα ο αρχαίος κόσμος ζει μια βαθειά κρίση. Στις τελευταίες περιόδους έχουν πέσει οι πολιτιστικές και κοινωνικές αξίες και επικρατεί ο υλισμός.

Αθανάσιος Μαρκόπουλος³ (00:44)

« ... Από την ίδρυση της Κωνσταντινουπόλεως το έτος 330 μετά Χριστόν συνυπήρχαν ακόμη πολλές θρησκείες στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία και όχι μόνο η θρησκεία των αρχαίων που είχε επίσης αλλάξει.

Αλλά επαναλαμβάνω υπήρχαν πολύ περισσότερες: μυστικιστικές, παραδοσιακές, άλλες με αιγυπτιακές επιδράσεις και η χριστιανική θρησκεία. Ο χριστιανισμός γινόταν κάθε φορά πιο δυνατός, αυτό είναι βέβαιο αλλά είναι επίσης βέβαιο ότι οι αρχαίες θρησκείες παρήκμαζαν σιγά-σιγά με το χρόνο».

Μπροστά σ' αυτή την παρακμή αναπτύσσονται πολλές πίστεις και ηθικές και φιλοσοφικές απαντήσεις, ο επικουρισμός, ο στωικισμός, ο νεοπλατωνισμός αφ' ενός και αφ' ετέρου οι θρησκείες της Ανατολής: ο μανιχαϊσμός, ο ζωροαστρισμός, ο μιθραϊσμός. Από την Αίγυπτο ενσωματώνονται ο γνωστικισμός και η λατρεία της Ίσιδας με το παιδί της τον Χόρο και τον Όσιρη, ο θεός που πεθαίνει και ανασταίνεται.

Από την Ελλάδα έρχονται ο ορφισμός και οι θρησκείες των μυστηρίων, όπως είναι η Ελευσίνα, η λατρεία του Διονύσου ενός θεού που πεθαίνει, κατεβαίνει στην κόλαση και ανασταίνεται. Και επιπλέον είναι οι Δελφοί το «ιερό βουνό» προσκυνήματος, κολώνα του αρχαίου μυθολογικού οικοδομήματος. Και τέλος, αν και λιγοστές, μερικές ομάδες που πρεσβεύουν την σωτηρία, όπως είναι οι θεραπευτές και οι Εσσαίοι. Ένα μέρος αυτού του μωσαϊκού των θρησκειών, ο Χριστιανισμός επεκτείνεται γρήγορα χάρις στον αποστολικό του χαρακτήρα γιατί μεταδίδει μια νέα ελπίδα στους ταπεινούς και άκληρους, για τις αξίες της συγγνώμης και για έναν υψηλού βαθμού ανθρωπισμό.

Στις αρχές του 4^{ου} αιώνα ο Αυτοκράτωρ Κωνσταντίνος μπροστά στην αποσύνθεση του αρχαίου κόσμου αναζητεί μια νέα κοινωνική συνοχή που να υποστηρίζει τη συνέχεια της Αυτοκρατορίας. Πρώτα-πρώτα, το 313 μ.Χ. προωθεί το Έδικτο του Μιλάνου αναγνωρίζοντας την ανεξιθρησκία. Μετά συγκαλεί τους χριστιανούς στη Σύνοδο της Νίκαιας κατά την οποία επισημοποιείται ο Χριστιανισμός με ένα ΠΙΣΤΕΥΩ, μια επιλογή ευαγγελίων και γραπτών, μια θεολογία και μια ιεραρχία κατ' εικόνα και ομοίωση της διοικητικής ρωμαϊκής δομής. Αυτή η νέα επίσημη θρησκεία αυτοκρατορικής υφής είναι η σύνθεση αρχαίων λατρειών με βαθιές και διαφορετικές ρίζες στο μακρινό παρελθόν, από το οποίο παίρνει τα στοιχεία της μεγαλύτερης αποδοχής. Έχει μια μεγάλη ικανότητα προσαρμογής ενσωματώνοντας τους μύθους, τις λατρείες και τις παραδόσεις των χωρών στις οποίες φτάνει.

Μιχαήλ Μπιμπικόβ⁴ (00:28)

«Με την διάδοση του Χριστιανισμού τον 4^ο αιώνα και αφού έγινε η θρησκεία του Κράτους, με την κυβέρνηση του Κωνσταντίνου οι ειδωλολατρικές παραδόσεις δεν εξαφανίστηκαν καθόλου από την επιστήμη και παιδεία (...). Και εξ' άλλου, οι παιδαγωγοί των γιών του Μ. Κωνσταντίνου ήταν φιλόσοφοι και ιστορικοί ειδωλολάτρες, έστω και αν ήταν αυτός που επέβαλε το Χριστιανισμό».

Μέρος της κλασσικής κουλτούρας των γυμναστηρίων και της λατρείας της σωματικής ομορφιάς, το κλασσικό θέατρο και η ποίηση αντικαθίσταται από τη νέα κουλτούρα των ιερών κειμένων.

Παράλληλα, στην αιγυπτιακή έρημο μικρές ομάδες ερημιτών αναπτύσσονται και ήδη στον 4^ο αιώνα σχηματίζουν κοινότητες δομημένες και με κανόνες.

Αυτό θα αποτελέσει τη βάση των μοναστηριακών ταγμάτων που με μεγάλη ανάπτυξη θα επεκταθούν στη Δύση και στην Ανατολή.

Στους επόμενους αιώνες θα αποτελέσουν μία από τις κολώνες των κοινωνικών δομών.

Εξ' άλλου, η άφιξη του Χριστιανισμού στις καλλιεργημένες τάξεις όπου οι κλασσικές γνώσεις ήταν πολύ εκτεταμένες, δημιουργεί την ανάγκη να ενδυναμωθεί η θεολογία και η φιλοσοφία του Χριστιανισμού.

Αυτό το έργο πραγματοποιήθηκε από τους Πατέρες της Εκκλησίας που χρησιμοποιούν την επιχειρηματολογία της ελληνικής φιλοσοφίας και του αλεξανδρινού νεοπλατωνισμού.

3. ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΔΙΑΔΟΣΗ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΤΡΟΠΟΥ ΕΚΦΡΑΣΗΣ

A) Η κουλτούρα του Βιβλίου

Μιχαήλ Μπιμπικόβ (00:26)

«Η βυζαντινή κουλτούρα είναι μια κουλτούρα βιβλίου που προσανατολίσθηκε προς τη γνώση με βάση το βιβλίο συγκεντρώνοντας τις ελληνικές ειδωλολατρικές παραδόσεις και τη χριστιανική σοφία συμπυκνωμένες στο βιβλίο που ήταν η βάση κάθε έρευνας και κάθε γνώσης».

Αν και υπήρξε επίσης μια σημαντική κουλτούρα προφορική το Βυζάντιο βασίζεται στη γραπτή κουλτούρα. Η γνώση των αρχαίων ελληνικών επέτρεψε τη μελέτη και τη διατήρηση των κειμένων της αρχαιότητας.

Γουλιέλμο Καβάλλο

«Το Βυζάντιο θεωρήθηκε πάντα σαν μεταδότης της κλασσικής κουλτούρας και έτσι ήταν πράγματι, αλλά στα όρια μιας ελίτ. Αυτή η ελίτ συνέβαλε με καθοριστικό τρόπο να μεταδώσει τα αρχαία κείμενα τους μεγάλους κλασσικούς της αρχαιότητας από τον Όμηρο στο Δημοσθένη από τον Ησίοδο στο Λυσία και τόσους άλλους συγγραφείς της αρχαιότητας ως τη σύγχρονη εποχή».

Ο Χριστιανισμός παραλαμβάνει την κλασσική αρχαιότητα και την μεταμορφώνει. Στη λογοτεχνία οι αρχαίοι ήρωες, όπως ο Αχιλλέας, ο Οδυσσέας και ο Έκτωρ έχουν νέες αρετές που συμφωνούν περισσότερο με τις νέες αξίες και συμβιώνουν με τους αγίους και τους μάρτυρες.

Εμφανίζεται ένα νέο λογοτεχνικό είδος: η Αγιογραφία στην οποία ο άγιος θα είναι το λογοτεχνικό πρόσωπο, το υπόδειγμα προς μίμηση. Στις πρώτες εποχές η παιδεία βασίζεται στη μελέτη των κλασσικών κειμένων, αλλά στα μέσα του 6^{ου} αιώνα ο Αυτοκράτορας Ιουστινιανός αποφασίζει να κλείσει την Ακαδημία των Αθηνών, τελευταίο κέντρο όπου καλλιεργούσαν τις φιλοσοφικές σπουδές, γιατί τις θεώρησαν ειδωλολατρικές και προσπάθησαν να κάνουν έτσι ώστε η Βίβλος και η Καινή Διαθήκη να είναι τα μόνα εκπαιδευτικά κείμενα.

Μετά από μερικούς αιώνες καλούμενους «σκοτεινούς» τον 9^ο αιώνα αρχίζει μια πολιτική, οικονομική και μορφωτική ανάκαμψη. Η αυτοκρατορία επεκτείνει τα σύνορά της, ο Χριστιανισμός φθάνει στις σλαβικές χώρες. Η μελέτη των έργων των Πατέρων της Εκκλησίας δημιουργεί την ξαναανάκαμψη της Ελληνικής λαϊκής λογοτεχνίας. Αναδιοργανώνεται η Σχολή Μαγνάουρα στο ίδιο το αυτοκρατορικό παλάτι, όπου διδάσκεται φιλοσοφία, γραμματική και ρητορική, αριθμητική, γεωμετρία και αστρονομία. Γίνονται της μόδας τα εγκυκλοπαιδικά έργα, όπως είναι η «Βιβλιοθήκη» του Πατριάρχη Φωτίου και η Εγκυκλοπαίδεια του Σουΐδα.

Η φιλοσοφία, η ιστορία, η επιστήμη και η Λογοτεχνία ξανααντιγράφονται, μαζί τώρα πια χάρις στη χρήση της μικροσκοπικής γραφής και το Βυζάντιο νοιώθει υπερήφανο που είναι ο κληρονόμος της αρχαίας ελληνικής κουλτούρας, την οποία επίσης αναζητούν οι Άραβες.

Δύο αιώνες αργότερα ο Κωνσταντίνος ο 9^{ος} προωθεί την Αυτοκρατορική Σχολή της Νομικής και της Φιλοσοφίας που την διευθύνει ο Μιχαήλ Ψελλός, που είναι ίσως ο μεγαλύτερος Βυζαντινός στοχαστής όλων των χρόνων.

Με τις κλοπές της Κωνσταντινούπολης από τους Σταυροφόρους το 1204, πολυάριθμα χειρόγραφα καταστρέφονται αλλά η παρακμή του Βυζαντίου είναι μόνον πολιτική και στρατιωτική.

Μετά την ανάκτηση της Κωνσταντινούπολης, ο Μιχαήλ ο 7^{ος} που αρχίζει τη δυναστεία των Παλαιολόγων επανέφερε την Ανωτέρα διδασκαλία της φιλοσοφίας και την Πατριαρχική Ακαδημία, αρχίζοντας μία εποχή λάμψης της κουλτούρας που πιθανώς είναι ο προάγγελος της Ιταλικής Αναγέννησης. Μια πνευματική εστία πολύ ενδιαφέρουσα και πρωτότυπη των τελευταίων ετών υπήρξε ο Μυστράς.

Από το 1300 το Βυζάντιο φάνηκε ότι ανακτούσε και πάλι την ορμή του. Μεταξύ του 13^{ου} και του 15^{ου} αιώνα εμφανίζονται άνθρωποι των γραμμάτων, όπως ο Μάξιμος Πλανούδης, ο Θεόδωρος Μετοκίτης, ο Βαρλαάμ της Καλαβρίας και ο Γεώργιος Γεμιστός Πλήθων, οι μεγάλες γνώσεις των οποίων τους καθιστούν σε αληθινούς αναγεννησιακούς ανθρώπους.

B) Η Τέχνη προπαγανδίζει τη θρησκεία

Όλα Ευγένεβνα Ετινγκόβ (00:38)

«Η αρχιτεκτονική, τα μωσαϊκά, οι νωπογραφίες, οι εικόνες, η τέχνη των μικρών μορφών και πολλές άλλες καλλιτεχνικές δημιουργίες συνέθεταν έναν κολοσσιαίο κόσμο που κάλυπτε μια σημαντικότερη θέση στο βυζαντινό πολιτισμό στο σύνολό του και ιδιαίτερα στη γνώση και στην παιδεία».

Η βυζαντινή τέχνη έχει τις ρίζες της στον ελληνιστικό και ρωμαϊκό κόσμο, γι' αυτό στην πρώτη εποχή αναπαριστούνται τα αρχαία μυθολογικά θέματα με τις νέες χριστιανικές αξίες και διατηρούνται οι αρχαίες πλαστικές παραδόσεις.

Η Αγία Σοφία που χτίστηκε τον 6^ο αιώνα κατά τη διάρκεια του Ιουστινιανού υπήρξε για 1.000 χρόνια η μεγαλύτερη χριστιανική εκκλησία ως τότε που χτίστηκε ο Άγιος Πέτρος της Ρώμης.

Αυτός ο καθεδρικός ναός γίνεται το υπόδειγμα των Βυζαντινών ναών, λόγω της συμβολικής και αισθητικής αξίας του.

Όλα Ευγένεβκα Ετινγκόβ (00:37)

Μπορεί να θεωρείται ένα από τα μεγάλα θαύματα της Ανθρωπότητας. «Οι πρέσβεις του πρίγκιπος του Κιέβου Βλαδίμηρου του Αγίου στα τέλη του 10^{ου} αιώνα, όταν έφτασαν στην Κωνσταντινούπολη στην εκκλησία της Αγίας Σοφίας, έμειναν τόσο έκπληκτοι, τόσο εκστατικοί που δεν καταλάβαιναν αν ήταν στη γη ή στον ουρανό».

Η παραγωγή εικόνων ζωγραφίες στους τοίχους ή στο ξύλο ήταν πολύ άφθονη σ' αυτές, παρίσταναν βιβλικές ιστορίες, τη ζωή του Χριστού, της Παρθένου, των Αγίων. Στην αρχή οι μορφές παριστάνονταν ιερατικές και θύμιζαν την αιγυπτιακή τέχνη.

Γουλιέλμο Καβάλλο (00:42)

Ένας από τους μεγάλους στοχαστές ή θεολόγους του Βυζαντίου ο Ιωάννης Δαμασκηνός μιλάει για τη ζωγραφική σαν «ένα βιβλίο για αναλφάβητους». Έτσι οι αναλφάβητοι που δεν είναι ικανοί να διαβάσουν, ούτε να ερμηνεύσουν τη χριστιανική θεωρία μέσα από τα γραπτά μπορούσαν μέσα από τη ζωγραφική και την απεικόνιση των ιερών σκηνών, να πλησιάσουν την χριστιανική θεωρία και να τη δεχτεί. Έτσι η ζωγραφική θεωρούνταν σαν ένα «μεγάλο βιβλίο για αναλφάβητους».

Μεταξύ του 8^{ου} και 9^{ου} αιώνα με απόφαση των αυτοκρατόρων που επονομάστηκαν εικονοκλάστες απαγορεύτηκαν οι θρησκευτικές αναπαραστάσεις και αφαίρεσαν τις εικόνες από τους ναούς.

Νέβρα Νεσιπόγλου (00:27)

«Υπήρχε μια θρησκευτική παράδοση αντίθετη με τις εικόνες και φτάνει ως τη Παλαιά Διαθήκη, μία παράδοση που βρίσκεται σ' όλη της εγγύς Ανατολή δηλ. τη βλέπουμε στον Ισλαμικό κόσμο, στον Βυζαντινό κόσμο και στις προηγούμενες περιόδους».

Τους ακόλουθους αιώνες οι αυτοκράτορες και η Εκκλησία άρχισαν μια σημαντική πολιτική προστασίας των Τεχνών. Χτίστηκαν πολυάριθμες εκκλησίες και Μοναστήρια και η βιοτεχνική παραγωγή εξαφανίζει τον εκλεπτυσμό. Η βυζαντινή τέχνη είναι μια ανώνυμη τέχνη, στην οποία οι καλλιτέχνες διατηρώντας αρχαίες τεχνικές, κατάφεραν να δώσουν στα υλικά που χρησιμοποιούνται μια μεγάλη θεολογική αξία. Το χρυσάφι, το ασήμι, τα μωσαϊκά, το σμάλτο, τα γυαλισμένα μάρμαρα και οι πολύτιμες πέτρες το ανήγαγαν σε ακτινοβολίες που αντιπροσώπευαν το θείο φόβο.

Γ) Το Βυζάντιο σαν αυτοκρατορικό υπόδειγμα

Η ισχυρή διοίκηση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας της Ανατολής υπήρξε ένα διοικητικό υπόδειγμα που μεταδόθηκε στον σλαβορωσικό κόσμο, στην Δυτική Ευρώπη και στην αραβική διοίκηση των Χαλιφάτων.

Η οικοδομική δραστηριότητα της αυτοκρατορίας υπήρξε βασική για την επιβίωσή της. Τα τεράστια τείχη της άντεξαν για 1.000 χρόνια τις επιδρομές πολλών λαών ως την εμφάνιση της πυρίτιδας και των κανονιών. Άλλα θαυμαστά παραδείγματα αυτής της ικανότητας, υπήρξαν τα υδραγωγεία και οι στέρνες που ήταν ικανά να προμηθεύουν νερό σε μία πόλη που μερικές φορές ξεπέρασε τους 500.000 κατοίκους.

Αυτοί οι λαοί απέτυχαν στην προσπάθειά τους να κατακτήσουν τον μύθο και το όνειρο που αποτελούσε η Κωνσταντινούπολη η Χρυσή Πόλη.

Οι οικονομικοί πόροι που οφείλονται στον έλεγχο του εμπορίου το αυτοκρατορικό τελετουργικό, τα παλάτια, οι διακοσμήσεις, τα μωσαϊκά, τα μετάξια, τα ασημικά έτρεφαν αυτή την εικόνα του μύθου και της πηγής της αφθονίας.

Αυτός ο μύθος είχε τα σύμβολά του.

Αθανάσιος Μαρκόπουλος (00:37)

Στην σημερινή σημαία της Ρωσίας υπάρχει ο δικέφαλος αετός που είναι το σύμβολο του Βυζαντίου και οι Ρώσοι το τοποθέτησαν θεωρώντας ότι είναι και ως ένα σημείο είναι, κληρονόμοι του Βυζαντίου, ότι η Ρωσική Αυτοκρατορία είναι βυζαντινή κληρονομιά. Και όχι μόνον η Ρωσία και άλλες χώρες έχουν επίσης το δικέφαλο αετό, θεωρώντας ότι έχουν ρίζες στην Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία. Άλλο παράδειγμα είναι όταν ο Κωνσταντίνος υιοθέτησε το περσικό διάδημα σαν σύμβολο αυτοκρατορικής εξουσίας. Με αυτή την πράξη χρησίμευσε σαν υπόδειγμα που εξελίχθηκε ως τις βασιλικές κορώνες που επέδειξαν όλες οι μοναρχίες.

Χεσούς Καρρόμπλες⁸ (00:39)

«Τότε στο Τολέδο επεκράτησε αυτό που ονομάζεται *imitatio imperii*, δηλαδή η πρόθεση μίμησης όλων αυτών που συνέβαιναν στην Κωνσταντινούπολη και όντως το Τολέδο στα τέλη του 6^{ου} αιώνα και στις αρχές του 7^{ου} ήταν ένα αντίγραφο της αυτοκρατορικής αυλής που δημιούργησε ο Κωνσταντίνος σ' αυτή την πόλη.

Το αυτοκρατορικό ιδανικό που διατηρείται στην Ανατολή, είναι η κύρια ιδέα, η κύρια αναφορά που χρησιμοποιείται στο Τολέδο και στην Ισπανία.

Ασφαλώς υπάρχει ένας κοινός κόσμος μια κοινή κουλτούρα γύρω από τη Μεσόγειο, στην οποία αυτός ο οποίος υπαγορεύει τους κανόνες, αυτός που υπαγορεύει τις μόδες ασφαλώς είναι η Αυτοκρατορία».

Αλλά ίσως η πιο σημαντική προσφορά να υπήρξε σ' αυτό το πεδίο το ρωμαϊκό δίκαιο, χάρις στις επιλογές των αυτοκρατόρων Θεοδοσίου και Ιουστινιανού που διατηρήθηκε και διανεμήθηκε.

Αυτές οι επιλογές των συγγραμμάτων είναι ο αληθινός ακρογωνιαίος λίθος των Δικαίων των Ευρωπαϊκών και Αμερικανικών Εθνών.

Φρανθίσκο Εουχένιο (00:25)

«Το κωδικοποιητικό κίνημα του 19^{ου} αιώνα λαμβάνει πάρα πολύ υπ' όψιν ό,τι αναφέρεται στο ρωμαϊκό δίκαιο, κατά την στιγμή της σύνταξης των διαφόρων κωδίκων του Αστικού Δικαίου στην Ευρώπη, όπως είναι ο γαλλικός Αστικός Κώδικας του Ναπολέοντα ο Γερμανικός, ο Ισπανικός και ακόμη και έξω από την Ευρώπη όπως περιέργως ο Ιαπωνικός Κώδικας του 1989 που τροποποιήθηκε από ένα νόμο του 2004».

Η επιρροή του Βυζαντίου φτάνει ως τις μέρες μας. Η κουλτούρα και το βυζαντινό υπόδειγμα διαδόθηκαν από διάφορες οδούς.

4. — ΟΙ ΤΡΟΠΟΙ ΜΕΤΑΔΟΣΗΣ ΤΗΣ ΓΝΩΣΗΣ

A) Μέσω του Ισλάμ

Στις αρχές του 7^{ου} αιώνα η Βυζαντινή Αυτοκρατορία και η Αυτοκρατορία των Σασανιδών είναι εξαντλημένες μετά από πολύχρονους πολέμους. Οι δρόμοι του εμπορίου ενδυναμώνονται επειδή βρίσκονται μακριά από τις συγκρούσεις, όπως είναι η περίπτωση της αραβικής ζώνης με κέντρο της τη Μέκκα.

Λόγω αυτών των περιστάσεων οι άραβες και η νέα θρησκεία τους, το Ισλάμ, διαδίδονται ταχύτατα στην Ανατολή ως την Ινδία και στη Δύση ως την Ισπανία.

Το Ισλάμ κατέχει περιοχές της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, όπου κατοικούν πολυάριθμες χριστιανικές κοινότητες όπου ζούσαν τεχνίτες, διοικητικοί, γραφείς και κάθε τύπος βυζαντινών ειδικών.

Μαρία Μαυρουδή⁹ (00:17)

«Όταν συμβαίνει κάτι είναι φανερό ότι καμμία νέα κατάκτηση δεν μπορεί να δημιουργήσει ένα κράτος από το τίποτα. Πρέπει να βασιστεί σ' ό,τι προϋπάρχει όσον αφορά στις κοινωνικές και στις διοικητικές δομές».

Στην αρχή οι προσευχές προσανατολίζονταν προς την Ιερουσαλήμ, αφού θεωρούσαν το Μωάμεθ σαν τον τελευταίο των εβραίων προφητών. Οι κανόνες της τέχνης δεν επέτρεπαν την αναπαράσταση ανθρωπίνων μορφών σε εικόνες.

Στο Ισλάμ προτιμάται η προφορική και γραπτή παράδοση.

Προσανατολίζεται η προσοχή προς τις κλασσικές ελληνιστικές γνώσεις, όπως θα συμβεί μερικούς αιώνες μετά στην ευρωπαϊκή αναγέννηση, αλλά οι άραβες δεν ασχολούνται με τη λογοτεχνία ή το θέατρο παρά μόνον ενδιαφέρονται αποκλειστικά με τη φιλοσοφία και την επιστήμη.

Χαλίφες σαν τον Αλ-Μαμούν απευθύνονται στον Αυτοκράτορα του Βυζαντίου για να αποκτήσουν τα πολύτιμα χειρόγραφα των αρχαίων σοφών. Οι Έλληνες της Μ. Ασίας αναλαμβάνουν το καθήκον να μεταφράζουν αυτά τα βιβλία στα αραβικά και στη συριακή γλώσσα.

Καρρόμπλες (00:22)

«... οι Νεστοριανοί Χριστιανοί της Συρίας και άλλων περιοχών είναι υπήκοοι στην αρχή του Βυζαντινού κόσμου και εκείνοι θα μεταφράσουν όλα τα έργα του αρχαίου κόσμου, όλη την αρχαία γνώση και όλα όσα θα βρούμε στους άραβες όταν αυτοί θα συγκεντρωθούν στη Δαμασκό και στα μεγάλα Χαλιφάτα που γνωρίζουμε».

Όλα αυτά βρίσκονται στη βάση της Σχολής Μεταφραστών του Τολέδο παραδείγματος χάριν.

Μαρία Μαυρουδή (00:24)

«Οι άραβες ή οι μουσουλμάνοι δεν έλαβαν την κλασσική κληρονομιά στο κενό σε μία κάψουλα του χρόνου, αυτό που πήραν είναι αυτό που οι Βυζαντινοί

τους παρέδωσαν και ένα μέρος απ' αυτά που πήραν είναι η βυζαντινή ερμηνεία αυτού που σήμαιναν αυτά τα κείμενα και, ασφαλώς, το προσάρμοσαν στις δικές τους ανάγκες και στα δικά τους νοήματα».

Σ' αυτό τον συγκριτισμό προστίθενται στοιχεία από την κουλτούρα της Περσίας και της Ινδίας. Δημιουργήθηκε μια κουλτούρα παγκοσμιοποιημένη που συμπεριελάμβανε την ελληνική επιστήμη και φιλοσοφία σε μία αντίληψη μουσουλμανική του κόσμου. Το έτος 1453 οι Οθωμανοί τούρκοι κατακτούν την Κωνσταντινούπολη και υποκαθιστούν τους Βυζαντινούς σχεδόν στα ίδια εδάφη ανανεώνεται συγχρόνως η αντιπαράθεση ανάμεσα σ' αυτό που είχαν υπάρξει τα μέρη της Ανατολής και της Δύσης της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Η Κωνσταντινούπολη γίνεται το πολυεθνικό κέντρο ενός νέου πολιτισμού που συμπεριλαμβάνει τουρκομογγολικές, ισλαμικές και βυζαντινές παραδόσεις.

Νέβρα Νεσιπόγλου (00:23)

«Το να είσαι κληρονόμος της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας σήμαινε ότι με την κατάκτηση της Ισταμπούλ οι Οθωμανοί κατάφεραν πραγματικά να γίνουν μία Αυτοκρατορία, μια μεγάλη αυτοκρατορία που διευθύνεται από ένα κέντρο, από την Ισταμπούλ και όπως και η Βυζαντινή Αυτοκρατορία διατήρησαν μία αυτοκρατορική δομή πολυπολιτισμική, πολυεθνική, πολύγλωσση και με πολλές θρησκείες.

B) Μέσω των Σλάβων

Πέδρο Μπάθενας (01:24)

«Το Βυζάντιο έχει ένα ρόλο απολύτως ουσιώδη: η πανέξυπνη πολιτική που άρχισε με τους Βυζαντινούς αυτοκράτορες και με την Ανατολική Εκκλησία να θέλει να προσελκύει τους νέους λαούς που εμφανίζονταν στα σύνορα του Δούναβη ή ερχόταν από τις Στέπες. Αυτό δημιούργησε μια αποστολική διπλωματική που θα ασχοληθεί τον πρώτο καιρό με τον εκχριστιανισμό των Σλάβων στο κέντρο της Ευρώπης που αποτελούν σήμερα τις χώρες των Τσέχων, της Βοημίας, της Μοραβίας που εκχριστιανίστηκαν από τους αδελφούς Μεθόδιο και Κύριλλο που ήταν ελληνόφωνοι και συγχρόνως σλαβόφωνοι, που κατά συνέπεια ήταν βυζαντινοί πιθανόν σλάβοι εκχριστιανισθέντες και φυσικά εξελληνισμένοι όσον αφορά στην γλώσσα της λειτουργίας που είναι η ελληνική και θα προσπαθήσουν ώστε αυτοί οι νέοι λαοί του κέντρου της Ευρώπης να μπουν στην τροχιά του Βυζαντίου, προωθείται ο εκχριστιανισμός αυτών των λαών και αποκτούν τη γραφή της γλώσσας τους. Έτσι γεννιέται το Κυριλλικό αλφάβητο όχι το σημερινό αλλά το αρχαίο το γλαγολιτικό.

Το σημερινό Κυριλλικό αλφάβητο είναι λίγο μεταγενέστερο αλλά παίρνει το όνομα του Κύριλλου».

Η περιοχή των Σλάβων σε επαφή με το Βυζάντιο γίνεται μια περιοχή επιρροής που σχηματίζεται σύμφωνα με τους κυβερνήτες της αυτοκρατορίας.

Η επιρροή στο Βορρά των Σλάβων αυξάνεται προοδευτικά και εκτείνεται ως τη Ρωσία.

Το Βυζάντιο στέλνει αρχιτέκτονες και τεχνίτες που συμμετέχουν στο κτίσιμο μνημείων όπως η Αγία Σοφία του Κιέβου ή οι Εκκλησίες του Ευαγγελισμού και του Αγίου Βασιλείου στη Μόσχα.

Όλγα Ευγένεβνα Ετινγκόβ (00:38)

«Και ακριβώς με τον ίδιο τρόπο στις ορθόδοξες σλαβικές χώρες, τη Βουλγαρία, τη Σερβία, τη Μοράβια, τη Ρωσία η μεταβυζαντινή παράδοση διατηρήθηκε πολύ καλά ως τον 18^ο αιώνα και μάλιστα σε μερικά μέρη ως τον 19^ο αιώνα. Με αυτό τον τρόπο η εκκλησιαστική παράδοση εγγυήθηκε με εξαιρετική ικανότητα τη διατήρηση αυτής της καλλιτεχνικής κουλτούρας».

Στη Μόσχα που θα αυτοονόμαστη «η Τρίτη Ρώμη» ο Τσάρος στέφεται σύμφωνα με τον συμβολισμό και τον τρόπο της Αυτοκρατορίας.

Στο πεδίο της πνευματικότητας από το κέντρο της στο Άγιον Όρος επεκτείνεται ένα νέο φαινόμενο μυστικιστικό. Ο ησυχασμός λέξη που προέρχεται από τη λέξη «ησυχία». Αυτή η εμβάθυνση της θρησκευτικής εμπειρίας ωθεί μια ανανέωση της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Απέκτησε ειδική επιρροή στη Ρωσία, όπου επηρέασε προσωπικότητες όπως ο Τολστόϊ και ο Ντοστογιέφσκι.

Γ) Μέσω Ιταλίας

Από την αρχή υπήρχε ένας δυνατός δεσμός μεταξύ του Βυζαντίου και αυτό που είναι σήμερα η Ιταλία. Η δημιουργία της αυτοκρατορίας του Καρλομάγνου δημιουργεί ένα σημείο ρήξης μεταξύ της Ορθόδοξης και της Καθολικής Εκκλησίας που θα κορυφωθεί με το Σχίσμα της Δύσης το 1054. Είναι η εποχή της αρχής των Σταυροφοριών.

Το 1204 η Τέταρτη Σταυροφορία με την υποστήριξη του Στόλου της Βενετίας θα κατακτήσει την Κωνσταντινούπολη κλέβοντας τους θησαυρούς της και καταστρέφοντας ένα σημαντικό μέρος βιβλίων μεγάλης αξίας που θα χαθούν για πάντα.

Εντούτοις από τον 13^ο αιώνα οι μορφωτικές και εμπορικές σχέσεις θα γίνουν ολοένα και πιο σημαντικές.

Το 1439 στη Σύνοδο της Φλωρεντίας γίνεται προσπάθεια να αμβλυνθούν οι στάσεις με Χριστιανών Ρωμαιοκαθολικών και Ορθοδόξων.

Με αυτή την ευκαιρία ταξιδεύει στην πόλη μια βυζαντινή αντιπροσωπεία αποτελούμενη εν μέρει από προσωπικότητες των Κύκλων του Μυστρά, όπως ο Γεώργιος Γεμιστός Πλήθων που έφεραν μαζί τους πολλά κείμενα της αρχαίας ελληνικής σοφίας. Μετά από την κατάκτηση της Κωνσταντινούπολης από τους Τούρκους το 1453, αυτόν τον ίδιο δρόμο θα ακολουθήσουν και πολλοί άλλοι βυζαντινοί.

Μιχαήλ Μπιμπικόβ (00:49)

«Όπως μπορεί κανείς να φανταστεί στη Φλωρεντία του 1400 συγκεντρωνόταν ό,τι καλλίτερο υπήρχε από την Ευρωπαϊκή κουλτούρα της

εποχής εκείνης. Και γι' αυτό όταν το Βυζαντινό κράτος έπεσε σαν πολιτικό σύστημα σαν αποτέλεσμα της Οθωμανικής επιδρομής πολλοί ουμανιστές, άνθρωποι μορφωμένοι μετανάστευσαν στα Πανεπιστήμια της Ιταλίας στην Πίζα, στην Μπολόνια, στην Φλωρεντία και απέκτησαν τις κυριότερες έδρες των επιστημονικών και εκπαιδευτικών κέντρων της Ιταλίας.

Οι μεταφράσεις των Ελληνικών κειμένων πολλαπλασιάζονται. Μετά τη διδασκαλία του Γεωργίου Γεμιστού Πλήθωνος, ο Κοσμάς των Μεδίκων ο Πρεσβύτερος ιδρύει στη Φλωρεντία την Πλατωνική Ακαδημία που θα προβεί στη μετάφραση των κειμένων του Πλάτωνος, στα οποία θα προστεθούν και άλλα αλεξανδρινής προέλευσης και συνεχίζουν τη μετάφραση ερμητικό αλχημική παράδοση.

Ο αναγεννησιακός άνθρωπος ανοίγεται σε μια καινούργια αντίληψη του κόσμου, αναζητά τις αναφορές του στην κλασσική αρχαιότητα.

Το ενδιαφέρον για την ομορφιά του ανθρώπινου σώματος, ο νατουραλισμός, η τεχνική τελειότητα των κλασσικών ισχύουν εκ νέου. Ξαναγυρίζουν, επίσης, οι ελληνικοί μύθοι στην ευρωπαϊκή ψυχή που ερμηνεύονται και εγκαθίστανται σαν αλληγορίες βαθιάς αλήθειας.

Η αρχαία γνώση που για 1.100 χρόνια οι βυζαντινοί είχαν διατηρήσει και τροφοδοτήσει την παραγωγή των ουμανιστών του 15^{ου} αιώνα. Όλες οι όψεις της επιστήμης, της πνευματικότητας και της ευρωπαϊκής τέχνης δε θα μπορούν να αποφύγουν αυτή τη βαθιά επιρροή.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Συνέχεια της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, κληρονόμος του ελληνισμού και της αρχαίας κουλτούρας της Μεσογείου, το Βυζάντιο είναι μια σύνθεση του αρχαίου κόσμου σύμφωνα με τη χριστιανική θρησκεία.

Ο Κωνσταντίνος εφαρμόζει την οργανωτική νοοτροπία επάνω στη νέα θρησκεία σε μια προσπάθεια διατήρησης της Αυτοκρατορίας.

Το Βυζάντιο διατηρεί την κλασική κουλτούρα σε μια εποχή κοινωνική μορφωτικής αποδόμησης.

Αθανάσιος Μαρκόπουλος (00:23)

«Οφείλω να σας πω ότι όλα όσα σώθηκαν ως σήμερα από την παράδοση της ελληνοιστικής αρχαιότητας, δηλαδή όλη η παράδοση, οι συγγραφείς, οι τραγικοί, οι κωμικοί, οι ιστορικοί, οι ρήτορες κ.λπ., όλα σώθηκαν μέσω του Βυζαντίου».

Επίσης, δημιουργεί ένα υπόδειγμα οργανωτικό, αρχιτεκτονικό καλλιτεχνικό και θρησκευτικό που θα μιμηθεί η Δύση, η Ρωσσοσλαβική Ευρώπη και τι Ισλάμ, προσαρμόζοντάς το στην δική τους μορφή.

Το Βυζάντιο είναι μια κοινή ρίζα και ένα σημείο συνάντησης μεταξύ των πολιτισμών.

Πέδρο Μπάδενας (00:25)

«Ίσως η μελέτη και η καλλίτερη γνώση του Βυζαντίου και αυτό το οποίο προϋποθέτει σαν μια μεγάλη εκπολιτιστική μήτρα αυτή τη στιγμή της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, να είναι πιο ουσιαστικής από ποτέ, διότι εκτός από μερικά πεδία πολύ ιδιαίτερα στην δυτική επιστήμη, ο μεγάλος άγνωστος ήταν πάντα το Βυζάντιο».

Νέβρα Νεσιπόγλου (00:28)

«Σε επιστημονικούς κύκλους βλέπουμε ότι αναπτύσσεται μία τάση, σύμφωνα με την οποία η Τουρκία του σήμερα θεωρείται σαν κληρονόμος γεωγραφικά και πολιτιστικά της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας της Ανατολής σαν ένα μέρος της πολιτιστικής κληρονομιάς της».

Η ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας με στιγμές ακμής και παρακμής, μας χρησιμεύει για να καταλάβουμε και να βελτιώσουμε την ιστορία του σήμερα ξεπερνώντας εθνικισμούς και προκαταλήψεις που κατά τη διάρκεια 500 χρόνων την έχουν κρύψει τόσο στην Ανατολή, όσο και στη Δύση.

Το να γνωρίσουμε το παρελθόν καταλαβαίνοντας τις προσφορές άλλων πολιτισμών και λαών στην κοινή ιστορία μπορεί να βοηθήσει στο χτίσιμο, στο μέλλον, ενός Παγκόσμιου Ανθρώπινου Έθνους.

1. Φρανθίσκο Εουχένιο:
Καθηγητής του Ρωμαϊκού Δικαίου του Εθνικού Πανεπιστημίου εξ Αποστάσεως (UNED)
Συνέντευξη στη Μαδρίτη την 27-12-2007.
2. Πέδρο Μπάδενας ντε λα Πένια:
Καθηγητής – ερευνητής του CSIC, Πρώην Διευθυντής του Ινστιτούτου Θερβάντες της Αθήνας
Συνέντευξη στη Μαδρίτη 26-6-2007.
3. Αθανάσιος Μαρκόπουλος:
Διευθυντής του Τμήματος Μελετών Τουρκίας και Ασίας του Πανεπιστημίου Αθηνών.
Συνέντευξη στην Αθήνα 15-10-2007.
4. Μιχαήλ Μπιμπικόβ:
Καθηγητής Dr Ιστορίας Υποδιευθυντής του Ινστιτούτου Παγκόσμιας Ιστορίας της Ακαδημίας Επιστημών της Ρωσίας. Καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Λομονόσοβ της Μόσχας.
Συνέντευξη στη Μόσχα 24-10-2007.
5. Γουλιέλμος Καβάλλο:
Καθηγητής Ελληνικής Παλαιογραφίας του Πανεπιστημίου της Λα Σαπιέντσα της Ρώμης και μέλος της Ακαδημίας Λίντσει.
Συνέντευξη στη Ρώμη 6-12-2007.
6. Όλγα Ευγενέγεβνα Ετινγκόβ:
Διδάκτωρ του Ινστιτούτου Ανατολής της Ακαδημίας Επιστημών της Ρωσίας. Καθηγήτρια Βυζαντινής Τέχνης του Πανεπιστημίου Λομονόσοβ της Μόσχας και του Ανθρωπιστικού Κρατικού Ρωσικού Πανεπιστημίου.
Συνέντευξη στη Μόσχα 24-10-2006.
7. Νέβρα Νεσιπόγλου:
Καθηγήτρια Βυζαντινής Ιστορίας του Πανεπιστημίου του Βοσπόρου.
Συνέντευξη στην Ισταμπούλ 19-10-2007.
8. Χεσους Καρρόμπλες:
Αρχαιολόγος του Δήμου του Τολέδο και Διευθυντής του Ινστιτούτου του Χουάν ντε Μαριάνα.
Συνέντευξη στο προηγούμενο ντοκιμαντέρ «Τολέδο και Αλεξάνδρεια, φάροι της ανθρωπότητας». Συμμετείχε και υποστήριξε διάφορες δραστηριότητες της Παγγαίας.

9. Μαρία Μαυρουδή:

Καθηγήτρια Ιστορίας και Ελληνικών Σπουδών του Πανεπιστημίου του Πρίνσετον.

Συνέντευξη στο Πρίνσετον 6-01-2008.

- Σύλβα Πάντου, Καθηγήτρια Ισπανικών, Μεταφράστρια, Συγγραφέας. Τέως Καθηγήτρια του Εθνικού Αυτόνομου Πανεπιστημίου του Μεξικού και του Αυτόνομου Πανεπιστημίου της Μαδρίτης. Πρόεδρος των Ελλήνων Ισπανιστών – μετάφραση κειμένου και αφήγηση.
- Ελένη Ανδρουλάκη, αφήγηση. Πτυχιούχος του Πολυτεχνείου Αθηνών.
- Γιώργος Δεμερτζής, αφήγηση. Πτυχιούχος του Πολυτεχνείου Αθηνών.